

ROBOCZA NARADA EUROPEJSKICH EKSPERTÓW
OD ZAGADNIEŃ RYBOŁÓWSTWA W TORUNIU

W dniach od 2 do 4 grudnia 1972 r. odbyła się w Toruniu robocza narada europejskich etnologów specjalizujących się w różnych dziedzinach rybołówstwa tradycyjnego. Celem narady było przedyskutowanie osiągniętych wyników w prowadzonych badaniach, a następnie opracowanie postulatów, propozycji i wniosków na IX Kongres Nauk Antropologicznych i Etnologicznych w Chicago.

Propozycja zorganizowania tego rodzaju narady w Polsce wypłynęła od działającej przy Międzynarodowej Unii Nauk Antropologicznych i Etnologicznych Grupy Roboczej do spraw tradycyjnej kultury rybackiej. Propozycja została przez polskich specjalistów przyjęta, a następnie zaakceptowana przez Biuro Planów i Koordynacji Badań Naukowych PAN.

W przygotowaniu narady współuczestniczyli: Zarząd Główny PTL, Oddział Toruński PTL, Katedra Etnografii Uniw. Łódzkiego, Muzeum Etnograficzne w Toruniu. Ponadto w zorganizowaniu pobytu na Wybrzeżu i wycieczki na Półwysep Helski brały udział dwie instytucje: Muzeum Narodowe — Dział Etnograficzny w Gdańsku-Oliwie oraz Morski Instytut Rybacki z Gdyni.

Wysunięte przez Organizatorów roboczej narady zagadnienia dotyczyły czterech grup problemowych: 1) współczesnej sytuacji gospodarczo-społecznej rybaków w porównaniu z sytuacją innych grup ludnościowych; 2) kultury rybaków; 3) narzędzi i metod pracy w rybołówstwie (w porównaniu z formami organizacji pracy); 4) zagadnienia badań i ekspozycji dla potrzeb muzealnych z uwzględnieniem historii rybołówstwa i historii badań nad rybołówstwem.

W naradzie oprócz polskich specjalistów uczestniczyli przedstawiciele następujących krajów: prof. dr Asahitaro Nishimura z Japonii, dyrektor Centralnego Ośrodka Etnologii Morskiej na Uniwersytecie Waseda w Tokio z żoną, dr Alette Geisdoerfer z Muzeum Człowieka w Paryżu, dr Dietrich Treide z Uniw. Karola Marksa w Lipsku, przedstawiciel Grupy Roboczej do spraw kultury rybackiej działającej przy Międzynarodowej Unii Nauk Antropologicznych i Etnologicznych dr Ede Solymos z żoną, dyrektor Muzeum Türr Istvan w Baja na Węgrzech, inż. Irii Andreska z Czechosłowacji, prac. Muzeum na Zamku w Ohradzie.

W pierwszym dniu narady po części oficjalnej wygłoszono referaty, których tematyka związana była z drugą i pierwszą grupą zagadnień, to jest z kulturą rybacką i społeczną sytuacją rybaków:

Prof. dr A. Nishimura, *Koncepcja etnologii morskiej* — w języku angielskim.

Doc. dr hab. J. Kucharska, *Tradycyjne zrzeszenia połowowe w procesie zmian*. Przyczynek do charakterystyki kultury rybackiej — w języku niemieckim.

Dr D. Treide, *Uwagi do koncepcji etnologii morskiej*. Była to polemika z tezami 2 pierwszych referatów — w języku niemieckim.

Doc. dr Z. Batorowicz, *Wpływ stosunków gospodarczo-społecznych związanych z rybołówstwem na morfologię osiedli rybackich* — w języku angielskim. Referat został odczytany przez D. Treidego, ze względu na nieobecność autora.

W drugim dniu obrad tematy referatów i komunikatów dotyczyły narzędzi, ich systematyki, nazewnictwa oraz metod pracy w rybołówstwie i ich badania:

Doc. dr J. Świniarski, *Systematyka, nazewnictwo i określenia narzędzi połowu organizmów wodnych* — w języku polskim.

Dr A. Geisdoerfer, *Układ tradycyjnych i funkcjonalnych grup rybackiego wyposażenia w społeczności francusko-kanadyjskiej* — w języku francuskim.

Mgr Z. Kłodnicki, *Rybołówstwo ludowe w pracach Polskiego Atlasu Etnograficznego* — w języku angielskim.

Trzeci dzień obrad w Toruniu poświęcony był głównie sprawom muzealnictwa oraz historii badań nad rybołówstwem z uwzględnieniem stanu badań nad słownictwem rybackim:

Prof. dr M. Znamierowska-Prüfferowa, *Stan badań nad tradycyjnym rybołówstwem w Polsce* — w języku angielskim.

Inż. I. Andreska, *Zbiory rybackie w muzeach czeskich* — w języku czeskim, ilustrowany kolorowymi przeźrocami.

Dr L. Malicki, *Metody i narzędzia połowu raków na Pomorzu Gdańskim* — w języku niemieckim.

Dr A. Kowalska, *Stan badań nad słownictwem w zakresie rybołówstwa śródlądowego* — w języku polskim, streszczenie w języku angielskim.

Końcowym efektem 3-dniowych obrad w Toruniu było opracowanie wysuniętych w dyskusji wniosków na Kongres w Chicago, które przesłane zostały na ręce Przewodniczącego Kongresu prof. Sol Taxa. We wnioskach zawarty jest apel o intensyfikację badań nad tradycyjnym rybołówstwem ze względu na ogólnoswiatowe zaniedbania w tej dziedzinie.

Ze względu na udział w naradzie gości zagranicznych organizowano w przerwach pomiędzy obradami zwiedzanie zabytków Torunia, a na zakończenie 3-dniowych obrad zorganizowano 2-dniową wycieczkę do Gdańska i Kuźnicy na Półwyspie Helskim.

Jadwiga Kucharska

FISHING CONFERENCE IN TORUŃ (POLAND)

A ROUGH PROPOSAL OF CONCLUSIONS

On the 2th-4th December 1972 a working conference of some European ethnologists, specialists in traditional fishing took place. The aim of it was to discuss the results of investigations in this speciality and to elaborate the conclusions for the 9th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences in Chicago 1973.

The Conference was organised by the Board of Polish Ethnological Society, the Toruń Section of it, by the Chair of Ethnography of the Łódź University and the Ethnographic Museum in Toruń. In organizing an excursion to Gdańsk and fishing villages on the Hel Peninsula, the Ethnographic Department of the National Museum in Gdańsk, the Sea Fisheries Institute in Gdynia and the Gdańsk Section of the Ethnological Society also participated.

Proposal of Conclusions

1. The state of investigations on the traditional fishing in the world is very inadequate. There is also very small amount of accumulated tools and implements

and other forms of records. The Toruń Conference devoted to traditional fishing presents the conclusions for the 9th Congress of Anthropological and Ethnological Sciences requesting to address them to University Departments of Ethnography and Cultural or Social Anthropology, Fishing (in other schools of Higher Education), Departments of Sociology and Museums engaged in fishing in the world — with appeal for intensification of investigations in this field and for accumulating in Museums and Record Offices all forms of documents connected with it.

2. Ethnographic researches must include:

a) investigations concerning old and modern maritime and inland fishing methods and relations between the implements and methods of work and forms of organization (fishing cooperatives *etc.*);

b) old and modern social-economic fishermen's situation in comparison with the situation of other population groups and relations between fishing- and other groups;

c) evolution of fishermen's ways and standard of living (houses, clothing, food, education, art *etc.*);

d) Investigation of the history of fishing and its researches (development of systematics and classification of implements and methods of fishing, development of methods of investigation documentation and museum collections).

3. Besides ethnographical and ethnological investigations attention should be paid to sociological and psychological investigations and to accumulating the materials illustrating the formation of fishermen's personality, their attitudes, value system *etc.*

4. The Department of Folklore and Folkloristic Record Offices Should be addressed to with the appeal for intensification of investigations on fishermen's folklore understood in a broad sense.

5. Also urgent is the problem of addressing the competent Departments and Institutes of Linguistics with the appeal for intensification of works concerning the fishermen's language (dictionaries *etc.*).

6. Very urgent is unification of the problems connected with maps concerning fishing in ethnographical atlases of individual countries of the world.

7. The Toruń Conference proposes to consider the problem of necessity of creating a Museum of the History of Traditional World Fishing with reference to the report by M. Znamierowska-Prüfferowa on the Congress of European Ethnology in Paris in August 1971. (Perhaps one or several centres in the world should be considered e.g. in Europe, Asia and America). In connection with this it should be decided whether there must be undertaken the organizational works, which would cover among others assignation of centres assembling the materials concerning the systematics of tools, acceptance of uniform systematic arrangement for them and one documental card (specification), the project of which should be established.

8. A catalogue (a card-index) of persons engaged in traditional fishing should be created together with the presentation of a subject.

9. It is necessary to work out a special bibliography concerning traditional fishing, including relevant works on archaeology, ethnography (and separately on folklore), linguistics, psychology and sociology, geography, economies *etc.*

prof. dr Maria Znamierowska-Prüfferowa (Toruń)

assist. prof. dr Jadwiga Kucharska (Łódź)

dr Dietrich Treide (Leipzig)

II NARODOWE SYMPOZJUM FOLKLORYSTYCZNE W BULGARII

II Narodowe Sympozjum Folklorystyczne zorganizowane przez Instytut Folkloru, Instytut Etnograficzny i Instytut Muzyczny przy Bułgarskiej Akademii Nauk odbyło się w dniach od 8 do 12 maja 1973 roku w mieście Bałczik i w czarnomorskim kurorcie Albena. Rozwój etnografii i folklorystyki w Bułgarii doprowadził do konieczności zorganizowania naukowego forum w celu wymiany doświadczeń i prezentacji osiągnięć folklorystów i etnografów. Tematyka sympozjum: „Bułgarski folklor i tradycje ludowe”, zajmuje podstawowe miejsce w studiach folklorystów nie tylko bułgarskich, lecz także zagranicznych.

Obrady II Narodowego Sympozjum Folklorystycznego były poświęcone dwóm podstawowym tematom. Pierwszy z nich „Folklor i tradycje ludowe w Dobrudży” poświęcony był badaniom tradycyjnej kultury ludowej w poszczególnych regionach etnograficznych, w tym przypadku etnograficznego okręgu Dobruża w północno-wschodniej Bułgarii. Grupa naukowców z Instytutu Etnograficznego i Instytutu Folkloru w przeciągu trzech lat dokonała całkowitej etnograficznej i folklorystycznej penetracji tego obszaru i zebrała bogaty materiał. Owocem tych prac jest księga zbiorowa *Tradycyjne życie i kultura Dobrudży*. Pierwszy dzień obrad przeznaczony został na omówienie tych badań, dzięki czemu udostępniono ich wyniki nauce bułgarskiej i całemu społeczeństwu Dobrudży. Przedstawiono 8 wykładów, które nasświetliły szereg ważnych problemów rozwoju tradycji folklorystycznej i etnograficznej tego terenu.

Sympozjum otwarte zostało słowem wstępnym wygłoszonym przez St. Stojkową, sekretarza naukowego Instytutu Folkloru, i przez D. Todorowa. Jednym z pierwszych referatów był *Stan i zróżnicowanie tradycji folklorystycznej w Dobrudży* wygłoszony przez D. Todorowa. Poruszył on kilka ciekawych problemów związanych ze współczesną sytuacją folkloru w tym regionie Bułgarii. W wyniku szczególnego rozwoju kultury ludowej w Dobrudży jeszcze obecnie stosunkowo dobrze zachowana tradycja ukazuje dużą różnorodność. Na pierwszym miejscu znajdują się pieśni liryczne, obrzędy i ballady. Z pieśni o charakterze obrzędowym najwyższą wartość poetycką posiadają pieśni łazarskie i kolędowe. Szczególnie ważne były konkluzje autora dotyczące rozwoju tradycji folklorystycznej i jej przemiany po rewolucji socjalistycznej.

Folklorowi muzycznemu w Dobrudży poświęcone były referaty E. Stoina i N. Kaufmana.

Duże zainteresowanie wzbudziły referaty M. Wasilewej i G. Michajłowej. Pierwszy z nich, *Charakter i rozwój systemu obyczajowego w Dobrudży*, przedstawił fakty związane z rozwojem obyczajów i obrzędów w tym regionie, którego kultura ukształtowała się w wyniku integracji różnych grup etnograficznych. Proces ten prowadzi do utworzenia ogólnodobrudżańskiego systemu obyczajowego obejmującego wszystkie aspekty duchowego życia ludności. W referacie podkreślono szereg elementów obyczajów i obrzędów pochodzenia starożytnego, związanych z kultem zmarłych i kultem przodków, a także z kultem urodzaju. Dużo miejsca zajmował problem współczesnego stanu tradycji ludowej.

Z nie mniejszym zainteresowaniem spotkał się referat G. Michajłowej, *Specyficzne rysy w rozwoju kultury materialnej w Dobrudży*. Autorka jako świetny znawca tradycyjnej kultury materialnej doszła do interesujących wniosków dotyczących jej rozwoju oraz kwestii tworzenia podstawy dla integracji dobrudżańskiej kultury ludowej najwyraźniej przejawiającej się w ludowym stroju i mieszkaniu. Proces ujednolicania kultury materialnej zależy od rozwoju procesu urbanizacji

oraz związanego z nim wzrostu profesjonalizmu i zmian w standardzie potrzeb. Współczesna dobrudżańska kultura materialna jest coraz bliższa miejskiej, co pomaga w dużym stopniu w zacieraniu granicy między miastem a wsią.

Referat *Ludowe tańce w Dobrudży* R. Kacarowej i A. Ilijewej przedstawiał kilka interesujących specyficznych cech tańców ludowych będących rezultatem integracji kulturowej różnych grup etnograficznych.

Referat M. Bukureszlijewego, *Ludowa śpiewaczka Wasila Wylczewa*, chociaż dotyczył szczegółowych problemów folkloru Dobrudży, poruszył też kilka zagadnień ogólnych, m. in. przekazywania dziedzictwa w tradycji folklorystycznej i twórczości ludowej.

Drugi i trzeci dzień sympozjum był poświęcony drugiemu tematowi „Folklor i tradycje ludowe we współczesnej kulturze ludowej”. W ciągu dwu dni przedstawiono 19 referatów, w tym 6 wygłosili przedstawiciele delegacji folklorystów ze Związku Radzieckiego, Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej i Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Tematyka ich była bardzo różnorodna; poruszano m. in. szereg ważnych problemów związanych z rozwojem i współczesnym stanem tradycji folklorystycznej, z problemami dziedziczności kulturowej w zakresie obyczajów i obrzędów oraz kwestie natury metodycznej dotyczące np. regionalnych badań kultury ludowej.

H. Schtrobach (NRD) w referacie *Marks i Engels o aktualnym znaczeniu pieśni tradycyjnej* przedstawił kilka ogólnych problemów z dziedziny tradycji folklorystycznej wywodzących się z twórczości klasyków marksizmu i leninizmu.

Referaty gości radzieckich dotyczyły problemów teoretycznych folkloru tradycyjnego i współczesnego. Szczególnie żywe zainteresowanie wywołał referat B. N. Putiłowa (ZSRR), *Tradycyjny folklor we współczesnej kulturze narodów ZSRR*, poświęcony żywotności i zakresowi funkcjonowania tradycyjnego folkloru w życiu narodu w sytuacji naturalnego zaniku szeregu jego rodzajów i postaci, pewnych funkcji i związków z rzeczywistością. Przekonująco opracowane były zagadnienia pozytywnego wpływu na folklor nowej rzeczywistości, nowych stosunków społecznych, nowej świadomości oraz nowych dążeń estetycznych narodów radzieckich.

Z zainteresowaniem przyjęty został także referat *Prawidłowości krótkich form w folklorze słowiańskim* N. S. Szumady (ZSRR).

Referaty delegacji z ČSRS rozpatrywały współczesny stan tradycji folklorystycznej i metody zapisywania utworów folklorystycznych. Zaciekawienie wywołał referat L. Kunza, *Audiowizualne muzea tradycyjnej i współczesnej muzyki w ČSRS*.

Z referatów bułgarskich o bardziej ogólnej tematyce ze szczególnym zainteresowaniem spotkały się wystąpienia St. Stojkowej, R. Angelowej i T. Žiwkova. Referat St. Stojkowej, *Rodzaje bułgarskich pieśni — stan współczesny i rozwój*, zaprezentował szczegółowy przegląd bułgarskich pieśni od połowy XIX wieku do dni obecnych. Autorka zwróciła uwagę na najważniejsze zmiany zachodzące w tradycyjnej pieśni ludowej w rezultacie społeczno-ekonomicznych przemian społeczeństwa bułgarskiego i tworzenia współczesnej kultury artystycznej wypierającej tradycję folklorystyczną.

Podobny charakter miał referat R. Angelowej, *Współczesny stan i rozwój bułgarskiej prozy ludowej*, w którym przedmiotem analizy były prawidłowości i podstawowe tendencje rozwoju prozy ludowej. Podkreślono w nim, że w swej części podstawowej bułgarska proza ludowa, choć zmodyfikowana, istnieje nadal jako współczesna narodowa twórczość prozaiczna.

Do bardziej interesujących teoretycznych referatów z dziedziny folkloru należał

referat *Folklorystyka i współczesność* T. Żiwkowa. Autor zaznaczył, że folklor jest szczególnym typem kultury artystycznej, i to określenie daje możliwość syntetycznego podejścia w nauczaniu folkloru. Folklor jako typ kultury artystycznej przedstawia działalność artystyczną w warunkach wspólnej pracy, którą uwarunkowują specyficzne instytucje ludowe i formy działalności kulturowej, specjalne zasady socjalizacji całokształtu artystycznych wartości oraz specyficzne środki rozpowszechniania i przyswajania utworów.

Zasługuje też na uwagę referat W. Kuzmanowej, *Spostrzeżenia o stanie współczesnym bułgarskich bajek fantastycznych*. Ten rodzaj prozy do dziś zachował niemal pełną morfologię klasyczną wywodzącą się z kultury starożytnej.

Teoretycznym problemom kultury ludowej i jej dziedziczenia poświęcone zostały dwa referaty. Referat St. Genczewa, *Metodyczna i metodologiczna podstawa regionalnych badań kultury ludowej*, postawił zagadnienie oceny regionalnych badań etnograficznych z punktu widzenia wyboru tematyki, metodyki i metodologii. Autor stwierdził, iż koniecznym warunkiem pełnego i szerokiego badania kultury ludowej jest podejście historyczne oraz rozszerzenie zakresu problematyki, poza którą pozostają jeszcze takie zagadnienia, jak, np. kultura ludności miejskiej, wpływ instytucji socjalnych na stan i rozwój kultury ludowej itd.

Z dużym zainteresowaniem spotkał się referat T. Kolewej, *Ludowy obyczaj i obrzędy jako dziedzictwo kulturowe*, naświetlający szereg problemów dotyczących obrzędów i obyczajów ludowych jako systemów polifunkcyjnych, jako mechanizmu przekazywania kultury, jako elementu kultury, a także jako oryginalnych zjawisk z zakresu psychicznych stereotypów człowieka. Podkreślone zostały funkcje społeczne i sakralne jako istotne momenty funkcjonowania obyczajów i obrzędów. Wyjaśniono kilka problemów w związku z obyczajami i świadomością estetyczną. Postawiono i wyjaśniono problem tradycji w związku z mechanizmami rozwoju kultury.

10 maja odbyło się uroczyste zamknięcie sympozjum przez St. Stojkową i prof. W. Chadżinikolowa, dyrektora Instytutu Etnograficznego. Podsumowane zostały rezultaty obrad i nakreślony w ogólnym zarysie program następnego spotkania. Uczestniczące delegacje wyraziły życzenie, aby organizowanie podobnego typu sympozjów stało się tradycją bułgarskiej etnografii. Kierownictwo sympozjum postanowiło, że będą one organizowane co dwa lata. Wykonanie tego postanowienia stworzy możliwości stałego rozszerzania kontaktów bułgarskich folklorystów i etnografów ze specjalistami z innych krajów socjalistycznych. Spotkania te będą przynosiły jeszcze szerszą wymianę doświadczeń i staną się szczególnie ważne dla współczesnego etapu rozwoju folklorystyki i etnografii.

Tatiana Kolewa (Sofia)

I SYMPOZJUM POŚWIĘCONE LUDOM KOCZOWNICZYM I ICH ROLI W FORMOWANIU SIĘ CYWILIZACJI ŚRODKOWEJ AZJI, ULAN BATOR

Pomiędzy 7 i 11 maja 1973 r. odbyło się w Ulan Bator międzynarodowe sympozjum poświęcone aktualnie prowadzonym studiom nad problemem, a raczej nad splotem zagadnień rzucających światło na proces historyczny Azji Środkowej i określających rolę oraz znaczenie ludów koczowniczych w formowaniu się zespołów cywilizacyjnych w tej części świata.

Słusznie podkreśla się, że studia nad kulturą innych obszarów Azji były i są prowadzone nadal wcale intensywnie i w różnych kierunkach. Natomiast zgoła inaczej przedstawiają się studia procesów cywilizacyjnych w Azji Środkowej u ludów

zamieszkujących rozległy obszar zamknięty od południa przez Himalaje, od północy przez masyw Sajano-Altajski, od zachodu między Pamirem i górami Tiań-Szań i od wschodu przez Chin-gan¹. Wyniki tych studiów są zdecydowanie niewystarczające, zwłaszcza oceniając je od strony nomadologii. Dodajmy, że wspomniany wyżej obszar był zaludniony przez człowieka pierwotnego stosunkowo wcześniej, tu powstał i rozwinął się pierwszy zasadniczy podział działalności gospodarczej człowieka, tu bowiem rozwinęło się prowadzone na wielką skalę koczownicze pasterstwo. Tu także uformowała się swoista więź społeczna u plemion koczowniczych, powstały mocne systemy sojuszków i potężne państwa nomadów.

Symposium poświęcone ludom koczowniczym Azji Środkowej zorganizowano w Ułan Bator pod protektorem UNESCO. Właściwymi gospodarzami sympozjum była Mongolska Akademia Nauk i Mongolska Narodowa Komisja do Badań Cywilizacji Centralnej Azji. Dodajmy, że sympozjum w Ułan Bator było niejako kolejnym punktem programu naukowej działalności Komitetu do Badań Cywilizacji Azji Centralnej. Komitet ten został powołany w 1967 r. w Paryżu, po odbytych posiedzeniach odpowiednich ekspertów przy UNESCO. Na czele tego komitetu stanął Akademik B. G. Gafurow. Pod auspicjami Komitetu do Badań Cywilizacji Azji Środkowej zorganizowano już szereg konferencji i sympozjów o następującej tematyce: w 1968 r. w Duszanbe (ZSRR) odbyła się konferencja poświęcona historii, archeologii i kulturze Azji Środkowej w epoce kuszanijskiej. W 1969 r. w Samarkandzie (ZSRR) na międzynarodowym sympozjum zrelacjonowano wyniki studiów nad twórczością artystyczną plemion koczowniczych Azji Centralnej w epoce Timurydów. W 1970 r. w Dehli (Indie) odbyła się konferencja poświęcona historii idei ludów Centralnej Azji. W roku 1970 w Islamabadzie (Pakistan) zorganizowano konferencję poświęconą studiom historii nauki ludów Azji Centralnej. W tym samym roku w Kabulu (Afganistan) odbyło się sympozjum poświęcone archeologii i historii Azji Środkowej. I ostatnio w 1972 r. w Aszchabadzie (ZSRR) odbyło się międzynarodowe sympozjum na temat: „Społeczny i kulturowy rozwój krajów Azji Środkowej w końcu XIX i na początku XX w.”

W pracach sympozjum w Ułan Bator wzięło udział około 300 uczestników z 22 krajów Azji, Afryki, Ameryki i Europy. Na pięciu plenarnych posiedzeniach ogłoszono 63 referaty i 22 komunikaty.

Do ułanbatorskiego sympozjum poświęconego ludom koczowniczym i ich roli w tworzeniu się cywilizacji Azji Środkowej, ze względu na specjalne okoliczności, trzeba podchodzić z wielu stron. Nie ulega kwestii, że udział w sympozjum tak wielkiej ilości uczonych o renomie światowej² stwarza mocną podstawę do jak najkorzystniejszej oceny obrad i ich wyników. Zresztą wszystkie referaty i komunikaty ogłoszone na sympozjum zostaną ogłoszone drukiem w wielu językach. Natomiast zupełnie specjalną wymowę posiada bardzo liczny udział uczonych mongolskich. Oznacza to, że w mongolskim środowisku intelektualnym znalazł bardzo silny odzwiek gwałtowny rozwój badań nad Azją prowadzonych przede wszystkim

¹ Granice Azji Środkowej podane zostały wg koncepcji badawczej B. Szirendyba.

² W bardzo licznym zespole uczonych mongolskich szczególnie mocną grupę stanowili lingwiści, historycy i archeologowie: A. Łuwsandendew, C. Darndiusuren, A. Zuwsanżow, Nacagdorż, B. Odeł, Rinczen, N. Ser-Odżaw, Perlec i inni. Grupę uczonych radzieckich reprezentowali: B. Litwinskij, I. Złatkin, G. Sanżejew, O. Aki-muszkin, W. Wołkow, E. Nowgorodowa i inni. Francję reprezentował R. Hirszman, USA — O. Lattimor, NRF — W. Heisig, NRD — K. Huber i P. Fitze.

w samej Azji. Jak słusznie się podkreśla³, środowiska intelektualne i nie tylko intelektualne zamieszkujące obszary umownie zwane Środkowym i Dalekim Wschodem nie życzą sobie pozostawać nadal biernym przedmiotem badań. Prawie na całym kontynencie azjatyckim, wprawdzie z różną ostrością, dojrzewa kwestia stawiania zagadnień środowiskowych przez przedstawicieli nauki narodowej i szukania rozwiązań przez narodową kadrę badaczy. Warto tu zwrócić uwagę, że wcale niełatwa do rozwiązania sprawa, kto i nad czym winien pracować, szczególnie jaskrawo stanęła na XXIX Międzynarodowym Kongresie Orientalistów w Paryżu⁴. Niemniej skomplikowane i trudne do praktycznego rozwiązania są kwestie nawiązujące do ram międzynarodowej współpracy. Otwarta pozostaje kwestia, czy rolę jednoczącą i koordynującą mają odtąd spełniać organizacje międzynarodowe, czy też narodowe i regionalne, obejmujące swym zasięgiem zarówno poszczególne dyscypliny, jak i obszary.

Nie osłabiając w niczym wyrazu tych kwestii pozostawimy je jednak na uboczu i nawiążemy ponownie do obrad sympozjum w Ułan-Bator. W środowisku historyków mongolskich (i nie tylko historyków) ostatnio daje się zauważyć zwrot ku tematyce i problematyce wiążącej się z bardzo wczesnymi układami kultur środkowoazjatyckich i formowaniem się ich specyfiki. Uwaga ta oczywiście nie dotyczy studiów archeologicznych i językoznawczych, prowadzonych z wcale dużym rozmachem nie od dziś. Wyniki archeologicznej i filologicznej myśli badawczej na ogół jednak nie wychodziły poza krąg uczonych specjalistów. Możemy powiedzieć, że ten kierunek studiów wprawdzie zasiliał, ale nie kształtował głównego nurtu myśli historycznej. Zainteresowania przeszłością Mongolii koncentrowały się przede wszystkim na końcowym etapie okresu mandżurskiego, okresie autonomii i głównie na walce sił rewolucyjnych z dziedzictwem przeszłości i na zwycięstwie ustroju socjalistycznego w kraju. Jest to objaw w określonym sensie naturalny i zrozumiały. Rewolucja bowiem postawiła przed narodem mongolskim wizję budowy nowego społeczeństwa socjalistycznego. Nic więc dziwnego, że mongolska myśl historyczna koncentrowała się przede wszystkim na analizie i ocenie wydarzeń ostatniego stulecia. Rozbudzona refleksja historyczna przepełniona akcentami oceniającymi charakteryzuje bodaj każde społeczeństwo, znajdujące się w procesie gwałtownych przemian, społeczeństwo odzyskujące lub zyskujące samodzielność państwowo-narodową, zmierzające ku modernizacji gospodarki i form życia zbiorowego. Toteż zazwyczaj pierwszym zadaniem podejmowanym przez nowo kształtujące się środowisko intelektualne — humanistyczne jest próba rozrachunku z procesem historycznym, przede wszystkim z najbliższymi jego etapami.

Żywsze, niemal programowe zainteresowanie dawnymi kulturami Azji Środkowej wskazywałoby na to, że w mongolskim środowisku intelektualnym dojrzała sytuacja, żeby do tego obrachunku włączyć nawet zamierzchłą przeszłość stepowców. Kierunki tego obrachunku rysują się całkiem wyraźnie. Częściowo odnajdujemy je w referatach składających się na porządek obrad naukowych kongresów, organizowanych pod auspicjami Komitetu badań cywilizacji Azji Środkowej, jak i w programie badawczym UNESCO. Pełną inicjatywę mongolską rejestrujemy oczywiście na Międzynarodowym Sympozjum w Ułan Bator. Tak bowiem rozumiemy hasło, pod którym pomyślane zostało sympozjum, dobór i ilość tematów, z którymi wystąpili uczeni mongolscy, oraz rezolucje i postulaty badawcze na przyszłość.

³ E. Tryjarski, *Sto pięćdziesiąt lat po Champollionie*, „Kultura” z 16 września 1973.

⁴ „Le Monde” 22.7.1973.

Jest rzeczą zrozumiałą, że dla rozeznania sytuacji w mongolskich studiach nomadyzmu z uwzględnieniem roli ludów koczowniczych w kształtowaniu się kultur Azji Środkowej, szczególną wagę będą posiadały wypowiedzi prezesa Mongolskiej Akademii Nauk, prof. Szirendyba. Natomiast w sprawie zapewnienia tym studiom międzynarodowego poparcia i stworzenia dla nich właściwych form organizacyjnych dużą wagę i znaczenie mają doświadczenia specjalnego delegata UNESCO, pana dr. M. Bammata. W oświadczeniu swoim dr. M. Bammata mocno podkreślił znaczenie badań nad problemem nomadyzmu w skali światowej, uwzględniając przy tym rolę, jaką może odegrać nauka mongolska w stawianiu pytań badawczych i rozwiązywaniu węzłowych kwestii formowania się cywilizacji środkowoazjatyckich. Jest przy tym rzeczą charakterystyczną, że zarówno na międzynarodowym sympozjum w Ułan Bator jak i na odbywającym się o dwa miesiące później międzynarodowym kongresie orientalistów w Paryżu, stały przed uczestnikami te same kwestie zasadnicze — ustalenie, że tak powiemy, mandatów uprawniających do studiów nad Azją.

O ile w Ułan Bator na gorący apel przedstawiciela UNESCO, dr. M. Bammata, o zwiększenie w badaniach nad Azją roli uczonych azjatyckich odpowiedziano konstruktywną rezolucją i wieloletnim planem badań międzynarodowych, w Paryżu doszło do ostrych zadrażnień i napięć⁵.

We wstępnym referacie programowym prof. Szirendyb objął analizą szeroką skalę potrzeb badawczych nad nomadyzmem stepowym i uwypukloną rolę ludów koczowniczych w kształtowaniu cywilizacji Azji Środkowej. Stanowisko mongolskiego środowiska intelektualnego prof. Szirendyb przedstawił poprzez pryzmat obrazunków z przeszłości, sięgających protomongolskich i wczesnofeudalnych stosunków w Azji Środkowej. Likwidacja „białych plam” w dziejach Azji Środkowej — jak to określił prof. Szirendyb zgodnie z założeniami mongolskiego środowiska intelektualnego — winno nastąpić nie tylko w wyniku reinterpretacji osiągnięć dotychczasowych, lecz przede wszystkim przez znaczne uaktywnienie prowadzonych od 20 lat prac nad stworzeniem szerszej bazy materiałowej. Szeroki horyzont poznawczy dla badań nad dziejami ludów stepowych i nad rolą, jaką odegrali w formowaniu się cywilizacji środkowoazjatyckich, może się utrwalić jedynie poprzez utrzymanie dotychczasowych związków współpracy i pełnego partnerstwa naukowego pomiędzy archeologią, językoznawstwem i etnologią. Gdy dochodzimy do źródeł pisanych współpraca poszerza się o studia historyczne.

Gwarantem zabezpieczającym rozwój badań mongolskich w zakresie nomadologii jest utrzymanie i poszerzenie kontaktów i współpracy z innymi środowiskami naukowymi. W studiach kultur Azji Środkowej rejestruje się tradycyjne związki z nauką rosyjską i szczególnie mocne więzy z nauką radziecką. Wspólne radziecko-mongolskie ekspedycje archeologiczne, widziane od strony wyników, pozwalają także myśleć o koordynacji prac z badaczami radzieckimi działającymi w Kazachstanie, Kirgizji, Buriatii i w Tuwie.

Mówiąc o związkach nauki mongolskiej z nauką innych krajów prof. Szirendyb wskazał na zespół wspólnych korzyści płynących z wzajemnych kontaktów. Będą one różne, np. w wypadku współpracy z Iranem, Afganistanem i Indiami, i inne z nauką Krajów Demokracji Ludowej, Francją, Anglią czy Niemcami.

W przemówieniu programowym prof. Szirendyb sporo miejsca poświęcił roli i znaczeniu nauk etologicznych w studiach specyfiki kulturowej Azji Środkowej. Jakkolwiek — mówił profesor — sympozjum poświęcone jest wczesnym okresom

⁵ „Le Monde” określa sytuację „nowym Bandungiem”.

historii ludów koczowniczych, niemniej w studiach swoich przywiązujemy wielkie znaczenie do badań ich historii od średniowiecza do naszych dni.

W tym miejscu zaznaczmy, że wspólne mongolsko-polskie badania etnograficzne i socjo-etnograficzne prowadzone są w Mongolii od lat dziesięciu. Ogólnym, długofalowym przedmiotem badań objęte zostały przede wszystkim prawidłowości adaptacji tradycyjnej koczowniczej kultury pasterskiej do wymogów współczesnej cywilizacji i modelu nowoczesnego państwa socjalistycznego. Określony zespół opracowywanych tematów pozwolił na wstępne podsumowania i uogólnienia w celu konfrontacji przebiegu przeobrażeń kultury w przeszłości i obecnie. Znalazło to swój wyraz w opracowaniu referatu na sympozjum w Ułan Bator, pt. *Modernizacja Mongolii w dwóch ustrojach politycznych*⁶.

Witold Dynowski

IX INTERNATIONAL CONGRESS OF ANTHROPOLOGICAL AND ETHNOLOGICAL SCIENCES, CHICAGO

W dniach 28 sierpnia do 8 września 1973 r. odbył się w USA IX Międzynarodowy Kongres Nauk Antropologicznych i Etnologicznych. Program Kongresu składał się z dwóch części: właściwych sesji kongresowych w dniach od 1 do 8 września w Chicago oraz z dwudziestu konferencji przedkongresowych, głównie w dniach 28-31 sierpnia, zlokalizowanych w różnych ośrodkach uniwersyteckich. Zebrania przedkongresowe poświęcone były wybranym tematom takim, jak muzeologia etnograficzna (sesja w Milwaukee), problemom folkloru (sesje w Bloomfield i Chicago), urbanizacji (sesje w kilku uniwersytetach Stanów Zjednoczonych i Kanady), antropologii fizycznej itp. Gromadziły mniejszą liczbę osób niż właściwe sesje Kongresu, toteż miały charakter roboczy, dawały możliwość szerszej i bardziej specjalistycznej dyskusji. Wnioski z konferencji zostały przekazane odpowiednim sekcjom Kongresu.

Kongres w Chicago zgromadził około 3000 uczestników, był więc największym w dotychczasowej historii Kongresów¹, przy czym wzięli w nim udział uczeni niemal z całego świata². W porównaniu z Kongresem w Tokio szczególnie liczne były delegacje Ameryki Łacińskiej oraz Afryki, jak również Indii i krajów indonezyjskich. Dość liczne były przedstawicielstwa krajów zachodnioeuropejskich oraz krajów socjalistycznych. Z tych ostatnich najliczniejsza była delegacja radziecka pod przewodnictwem J. W. Bromleja dyrektora Instytutu Etnografii AN ZSRR i polska pod przewodnictwem antropologa prof. T. Dzierżykray-Rogalskiego sekretarza Komitetu Narodowego Unii Nauk Antropologicznych i Etnologicznych w Polsce. Z środowiska etnograficznego brało w niej udział siedem osób³.

⁶ W. Dynowski, *Modernizacja Mongolii w dwóch ustrojach społeczno-politycznych*, [w:] *Studia mongolskie*, Wrocław 1973.

¹ Por.: A. Kutrzeba-Pojnarowa, *VII Międzynarodowy Kongres Nauk Antropologicznych i Etnologicznych w Moskwie 3-10 VIII 1964*, „Etnografia Polska”, t. 9: 1965, s. 186 n., oraz W. Dynowski, *Etnologia japońska jej obraz na VIII Międzynarodowym Kongresie Nauk Antropologicznych i Etnologicznych w Tokio*, „Etnografia Polska”, t. 14: 1970, cz. 1, s. 103 n.

² Dokładnej liczby uczestników nie jesteśmy w stanie podać, gdyż w materiałach kongresowych nie otrzymaliśmy listy uczestników.

³ Dr J. K. Makulski, prof. A. Kutrzeba-Pojnarowa, doc. B. Kopczyńska-Jaworska, dr K. Pietkiewicz, dr B. Kohutnicki, mgr K. Skłodowska-Antonowicz i prof. M. Znamierowska-Prüfferowa. W programie Kongresu było pięć referatów etnografów polskich: A. Kutrzeby-Pojnarowej, B. Kopczyńskiej-Jaworskiej, Z. M. Kowalewskiego i K. Skłodowskiej-Antonowicz oraz A. Kunczyńskiej-Trackiej.

Organizacja Kongresu spoczywała w rękach Komitetu Wykonawczego Unii, którego przewodniczącym był prof. Sol Tax z Uniwersytetu Chicago, a sekretarzem generalnym prof. Lawrence Krader z Kanady (Uniwersytet Waterloo, Ontario). Bezpośrednim organizatorem Kongresu był między innymi Uniwersytet Chicago.

Program kongresu obejmował ponad dwa tysiące referatów omawianych w 106 sesjach. Obrady odbywały się w czterech równoległych zgromadzeniach⁴, przy czym na dyskusję w jednej sesji przeznaczano na ogół dwie godziny (tylko na wybraną problematykę metodologiczną przeznaczono cztery godziny). Każda sesja miała wyznaczonego przez organizatorów Kongresu przewodniczącego i sekretarza, którzy przygotowywali i prowadzili dyskusję. Referaty nie były czytane, gdyż pełny tekst każdego był powielony⁵. Przewodniczący sesji zwoływał wcześniej zebranie referentów danej sesji, na którym omawiano organizację dyskusji, ustalano formę zagajenia oraz listę pierwszych dyskutantów. Miało to zapewnić należyty poziom i rzeczowość dyskusji. Organizacja ta przyczyniła się niewątpliwie do sprawnego przebiegu dyskusji, jednakże w związku z tym, że nie wszystkie referaty zostały rozprawdzone przed Kongresem lub nawet w dniach Kongresu poprzedzających dyskusję w danej sekcji, dyskutanci często nie znali treści wszystkich przedstawionych referatów i dyskusja toczyła się w pierwszym rzędzie wokół problematyki poruszanej w zagajeniu, a nie w przedstawionych na Kongres referatach. Sytuacja ta spowodowała, że zasadniczo słuszną koncepcja organizacyjna nieczytania referatów spotkała się z licznymi głosami krytyki ze strony uczestników.

Druga innowacja organizacyjna polegała na tym, że obrady toczyły się bez przerw przy zmieniających się tylko przewodniczących sesji tematycznych po 8 do 12 godzin dziennie. Dawało to możliwość maksymalnego wykorzystania czasu trwania Kongresu, wymagało jednak od uczestników ogromnego wysiłku intelektualnego i fizycznego.

Oprócz dyskusji w sesjach program Kongresu przewidywał festiwal filmów etnograficznych, w czasie którego pokazano historię filmu etnograficznego oraz nowe filmy wyprodukowane w ciągu ostatnich dziesięciu lat. Ogółem w ciągu 6 dni zaprezentowano ponad sto filmów wyprodukowanych zarówno przez laboratoria naukowe, jak i wytwórnie komercyjne⁶.

Specjalną pozycję programu Kongresu stanowiło „studium kultury amerykańskiej” polegające na zapoznaniu uczestników Kongresu z życiem różnych grup etnicznych składających się na ludność współczesnych Stanów. Organizatorzy Kongresu przy współudziale działaczy odpowiednich społeczności etnicznych przygotowali filmy telewizyjne obrazujące problemy każdej grupy etnicznej, jeden dzień Kongresu przeznaczono na zwiedzanie dzielnic Chicago zamieszkiwanych przez poszczególne grupy oraz na spotkania uczestników Kongresu z przedstawicielami tych grup⁷.

W czasie trwania Kongresu czynna była wystawa publikacji antropologicznych i etnologicznych (głównie krajów anglosaskich) oraz wystawa artystycznych wyrobów rękodzieła, malarstwa i grafiki ludowej połączone ze sprzedażą.

Do dyspozycji uczestników Kongresu oddana była czytelnia, w której znajdo-

⁴ Pozytywną stroną organizowania obrad tylko w czterech grupach było to, że wszystkie obrady w sesjach były tłumaczone na języki kongresowe.

⁵ Każdy z uczestników Kongresu mógł otrzymać nieodpłatnie 20 referatów.

⁶ Z żalem należy stwierdzić, że zabrakło na Kongresie filmów polskich.

⁷ Program dawał możliwość zwiedzenia jednej z następujących dzielnic: chińskiej, Indian amerykańskich, ukraińskiej, japońskiej, polskiej, skandynawskiej, litewskiej, greckiej, żydowskiej, włoskiej, meksykańskiej oraz kilku murzyńskich.

wały się wszystkie referaty kongresowe wraz z materiałami ilustracyjnymi oraz biuro Library Anthropological Research Group, które udostępniało katalogi serijnych publikacji, służyło wskazówkami bibliograficznymi i biograficznymi oraz udzielało bieżących informacji⁸.

Wreszcie Kongresowi towarzyszyło szereg dodatkowych atrakcji w postaci zwiedzania muzeów Chicago⁹ oraz trzech spektakli: amerykańskiego koncertu folklorystycznego przygotowanego przez Smithsonian Institut przy współudziale Alana Lomaxa¹⁰, specjalnie skomponowanej z okazji Kongresu opery Gian Carlo Menottiego, pt. Tamu-Tamu, oraz występów chóru dziecięcego z Chicago.

Trudno jest w krótkim artykule sprawozdawczym wiernie przedstawić całość problematyki kongresowej, tym bardziej że poza kompletem nader związanych streszczeń referatów nie dysponujemy w chwili obecnej pełnymi materiałami informacyjnymi o dorobku naukowym Kongresu¹¹.

Kongres odbywał się pod hasłem „Jeden rodzaj, wiele kultur” (*One species, many cultures*), tematyka zaś obejmowała problemy zarówno fizycznego, jak społecznego i kulturowego rozwoju człowieka, różnic i podobieństw kulturowych, miejsca i roli kultury tradycyjnej we współczesnym świecie. Najwięcej referatów poświęconych było problematyce etnologicznej (na ogólną liczbę 106 sesji tylko 7 dotyczyło prahistorii, 29 antropologii fizycznej i demografii, aż 70 antropologii społecznej i kulturowej)¹². Wśród problemów poruszanych przez te ostatnie największą liczbę referatów zgłoszono na sesję poświęconą tematyce szeroko pojętego folkloru wraz z dyskusją nad jego miejscem we współczesnym świecie (214 referatów), ponadto na sesję poświęconą kulturowym determinantom języka i jego roli w rozwoju kultury i systemie komunikacji (180 referatów), problemom etnicznego zróżnicowania (94 referaty) oraz społecznej i gospodarczej dyskryminacji różnych grup etnicznych (98 referatów). 91 referatów poświęconych było pozycji kobiet w społeczeństwie oraz perspektywom ruchu kobiecego.

Jeśli chodzi o klasyczną problematykę etnologiczną, to najwięcej referatów podejmowało problematykę kultów (83 referaty) oraz charakterystyki i obrazu przemian poszczególnych kontynentów i ludów (połudn. Azji — 60 ref., Afryki — 53 ref., Europy — 63 ref., obszaru Himalajów — 42 ref., kręgu podbiegunowego — 31 ref., Polinezji i Mikronezji — 15 ref., Melanezji — 13 ref., Australii i Tasmanii — 4 ref.). Szczególną uwagę poświęcono etnologii morskiej (42 referaty).

Wśród problemów metodologicznych na czoło wysuwały się rozważania nad stosowaniem metody marksistowskiej w etnologii (23 referaty) podejmowane zresztą w dużym stopniu przez etnologów zachodnioeuropejskich, problematyka badania zmiany kulturowej i procesów urbanizacji (52 referaty), społeczności gminnej i jej współczesnych przemian (48 referatów), kulturowej adaptacji (28 referatów), głównym perspektywom teoretycznym współczesnej, dawnej i przyszłej etnologii (59 re-

⁸ W czasie Kongresu gromadzono również noty do rejestru antropologów (*Directory of Anthropology*) wydawanego przez *Current Anthropology*.

⁹ *Field Museum of Natural History* i *Museum of Science and Industry*.

¹⁰ Przedstawiono występy obrazujące folklor stanów: Kentucky i zachodniej Wirginii, Południowej Karoliny, Georgii, Alabamy, Mississipi, Luizjany, Arkansas i Nowego Meksyku.

¹¹ Referaty kongresowe będą opublikowane w 1974 r. w serii *World Anthropology* przez holenderskie wydawnictwo Mouton.

¹² Rada Stała Unii obradująca w czasie Kongresu rozważała nawet celowość utrzymywania w programie kongresu problematyki prehistorycznej wobec tak małego nią zainteresowania.

feratów). Osobne miejsce zajmowała problematyka psychologii społecznej i etnopsychologii (93 referaty). Uderzająco mało było referatów poświęconych problemom muzeologii (omawiano je co prawda na osobnej sesji przedkongresowej) oraz dokumentacji i informacji naukowej w dziedzinie nauk antropologicznych.

Wnioski z dyskusji w sesjach i z konferencji przedkongresowych zostały przekazane do opracowania specjalnym komisjom, które przedstawiły je do akceptacji plenarnego zebrania Kongresu¹³. Odnośnie do problematyki interesującej etnologa:

Komisja 1 (*Urgent Anthropology*)¹⁴ poświęcona pilnej dokumentacji kulturowej przedstawiła Kongresowi propozycję prowadzenia bieżącego rejestru prac badawczych i publikowania go w *Current Anthropology*. Ponadto gromadzenia informacji o istniejących pilnych potrzebach badawczych w specjalnym ośrodku i stymulowanie przy pomocy grona międzynarodowego ekspertów — badań prowadzonych zarówno przez indywidualnych badaczy, jak i specjalne instytucje. Wreszcie zasygnalizowała potrzebę opracowania przez naukowców i filmowców pewnych standardowych wymagań stawianych filmom etnologicznym tak, aby były przydatne do celów badawczych.

Komisja 4 (*Visual Anthropology*)¹⁵ poświęcona wizualnej dokumentacji proponowała opracowanie w pierwszym rzędzie światowego programu dokumentacji filmowej różnych rodzajów kultur, ze szczególnym położeniem nacisku na kultury ginące. Wnioskowała również potrzebę stworzenia archiwum etnograficznych zapisów filmowych oraz metody rozpowszechniania tych filmów tak, aby stały się powszechnie dostępne. Ponadto postulowała potrzebę nauczania technik filmowych wśród etnologów, a naukowej problematyki etnologicznej wśród filmowców. W celu stworzenia światowych centrów danych z zakresu wizualnej dokumentacji proponowano, aby spowodować włączenie tego programu do prac UNESCO.

Komisja 5 dokumentacji w naukach antropologicznych¹⁶ powołała ze swojego grona szereg komitetów, które przystąpiły do dyskusji nad opracowaniem norm bibliograficznych dla potrzeb antropologii, słownika biograficznego antropologów, historii nauk antropologicznych, problemów mikrofilmowania źródeł, normalizacji klasyfikacji zbiorów muzealnych czy komputeryzacji itp.

Komisja wyraziła chęć zajęcia się w przyszłości sprawą oceny publikacji dokumentacyjnych z punktu widzenia ich przydatności dla badań. Już w czasie trwania Kongresu członkowie Komisji opracowali projekty dwóch ankiet dla osób, które chciałyby w przyszłości wziąć udział w jej pracach oraz opracowała projekt norm bibliograficznych.

Komisja 6 przedstawiła wnioski Międzynarodowego Komitetu Muzeów Etnograficznych, który pracował na konferencji przedkongresowej. Wnioski Komitetu dotyczyły głównie sprawy ustosunkowania się środowiska muzealnego do wzrastającego kolekcjonerstwa prywatnego. Szczególną uwagę zwrócono na zwalczanie kolekcjonerstwa prywatnego wśród pracowników muzealnych podkreślając, że niezgodne jest ono z etyką zawodową. Komisja zaproponowała pewne środki zmierzające do ewentualnego włączenia takich zbiorów prywatnych do zasobów muze-

¹³ Komisji powołano 10, z czego 4 poświęcone były antropologii fizycznej, jedna sprawom organizacyjnym Unii. Dwie Komisje 7 i 8 poświęcone sprawom nauczania i dyskryminacji nie przedstawiły wniosków.

¹⁴ Przewodniczyła jej Anna Hohenwart z Austrii.

¹⁵ Przewodniczył jej Jean Rouch z Francji, współpracowała z nią ściśle Margaret Mead z USA.

¹⁶ Przewodniczył jej Hans Panofsky.

alnych oraz ograniczenia nielegalnego obrotu dobrami kultury. Ponadto Komisja omówiła sprawę należytej dokumentacji zbiorów muzealnych oraz sprawę powszechnej dostępności tej dokumentacji.

Jak z powyższego przeglądu widać, obiektywny dorobek obrad Kongresu niezależnie od bardzo nieraz burzliwych dyskusji w sesjach (sesje poświęcone współczesnej problematyce ludów i grup etnicznych dyskryminowanych, pozycji społecznej kobiet czy kulturowej roli wojen) wyraża się głównie w propozycjach dotyczących organizacji międzynarodowego życia naukowego¹⁷, podjęcia najpilniejszych badań oraz wysiłków w celu polepszenia stanu informacji i dokumentacji w naukach antropologicznych¹⁸.

Bronisława Kopczyńska-Jaworska

KONFERENCJA NAUKOWA
POŚWIĘCONA HISTORII KONTAKTÓW POLSKO-ROSYJSKICH
W DZIEDZINIE ETNOGRAFII,
WROCŁAW, 19-20 IX 1973

Zorganizowały ją Wrocławski Oddział PTL, Zakład Historii Nauki i Techniki PAN oraz Zarząd Wojewódzki TPPR, przy czym oddzielnie należy odnotować osobisty wkład mgr. Antoniego Kuczyńskiego w przygotowanie tej konferencji.

Zgłoszono 17 referatów, których znakomita większość dotyczyła jednego tylko aspektu problemu tytułowego, mianowicie udziału Polaków w etnograficznym opisie ludów ZSRR, zwłaszcza zaś Syberii. Jest to temat niedostatecznie dotąd poznany i w niewystarczającym jeszcze stopniu włączony do historii polskiej nauki. Naszemu środowisku i historykom naszej dyscypliny nie jest bowiem w pełni znane nawet dzieło tych Polaków, którzy odegrali rolę pionierską i którzy pozostawili dorobek uznany w nauce za pierwszorzędny. Obok bezspornych nazwisk W. Sieroszewskiego czy B. Piłsudskiego występują takie, których rola w rozwoju wiedzy etnograficznej jest mniej znana (np. M. Czaplicka, F. Kon, E. Piekarski, J. Talko-Hrynciewicz i in.), lub też badaczy będących zapoznanymi etnografami mimo sławy zdobytej w innych dyscyplinach (dotyczy to m.in. takich orientalistów, jak J. Kowalewski i W. Kotwicz).

Drugą lukę w naszej wiedzy stanowi dorobek całej plejady autorów takich opisów etnograficznych (pozostawionych w języku polskim lub rosyjskim), które uszły uwagi badaczy i nie wywarły poważniejszego lub nawet żadnego wpływu na rozwój wiedzy o ludach, którym były poświęcone. Rysuje się potrzeba dokonania analizy ich wartości z punktu widzenia historii dyscypliny oraz udostępnienia ich specjalistom jako pomocniczego materiału źródłowego. W tej ostatniej kwestii wysunięto na konferencji propozycję opublikowania wypisów takich fragmentów, które mogą mieć jeszcze wartość naukową. Wprawdzie większość tych materiałów pozostając w zapomnieniu nie brała udziału w procesie kumulowania wiedzy etnograficznej i została powtórzona przez inne, późniejsze badania. Naj-

¹⁷ Komisja 10 przedstawiła szereg propozycji organizacyjnych zmierzających do uaktywnienia prac Unii między zebraniem Kongresów.

¹⁸ Należy nadmienić, że podobnie jak w latach poprzednich ukazało się specjalne wydawnictwo pod redakcją prof. W. Dynowskiego obrazujące zakres zainteresowań i dorobek etnografii polskiej. Publikacja w języku angielskim została wydana przez IHKM PAN.

prawdopodobniej więc ich opublikowanie nie odegra decydującej roli w poznaniu naukowym, może mieć jednak pomocnicze znaczenie weryfikujące w odniesieniu do pewnych ustalonych już wniosków czy hipotez.

Podczas konferencji wskazywano też na emocjonalny aspekt polskich badań Syberii i innych obszarów ZSRR wynikający z narodowej przynależności badaczy, jak też historycznych uwarunkowań ich obecności na obczyźnie. Wydaje się wszakże, iż ten właśnie aspekt, w porównaniu z poprzednio wspomnianymi (historycznym i naukowym), doczekał się pełniejszego opracowania w postaci książki A. Kuczyńskiego *Syberyjskie szlaki* oraz innych publikacji.

W referacie Z. Jasiewicza znalazły się propozycje dotyczące metody oceny dokonanych przez Polaków obserwacji i badań ludów Azji radzieckiej. Przy dotychczasowym braku takiej oceny każda podjęta w przyszłości próba winna być przeprowadzona z zastosowaniem odpowiednich rygorów i właściwego schematu postępowania. Niestety, przedstawione referaty nie zawierały w większości pogłębionej krytyki materiału, niekiedy grzeszyły ogólnikowością lub nadmierną szczegółowością i rzadko podejmowały próbę weryfikacji ustaleń poszczególnych badaczy. Wynika to w pewnym stopniu z faktu, iż wspomniana konferencja była pierwszą poświęconą tak obszernemu problemowi i nie podlegała ograniczającym i uściślającym kryteriom, które z pewnością winny być zastosowane przy następnych.

Referaty konferencji nie złożyły się w sumie na generalny obraz stanu polskich badań na obszarach Rosji, dominowało bowiem zainteresowanie Syberią. Ponadto zabrakło nie tylko analizy wartości tych badań, lecz także próby klasyfikacji ich wyników według podstawowego schematu — materiały źródłowe oraz opracowania naukowe. Odrębnemu potraktowaniu należy poddać pamiętniki i nieprofesjonalne relacje różnego typu oraz metodycznie gromadzone materiały. Braki te wskazują, że tak ważny temat podjęty przez konferencję nie był jeszcze przedmiotem zaawansowanych badań polskiego środowiska etnograficznego i należy się spodziewać ich rozwinięcia, między innymi dzięki inicjatywie ośrodka wrocławskiego, której wyrazem była konferencja. O negatywnych skutkach dotychczasowego nikłego zainteresowania dokonania poprzednich generacji polskich badaczy mówił A. Kuczyński w wystąpieniu końcowym.

Godny odnotowania wydaje się fakt, że zasłużenie najwyższą ocenę uzyskały pewne referaty przedstawicieli innych dyscyplin, zwłaszcza tych, którzy pokusili się o syntetyczne przedstawienie wybranych zagadnień. Należy tu wymienić przede wszystkim J. Różewicza, *Polsko-radzieckie kontakty w etnografii w latach 1918-1939*, oraz T. Słabczyńskiego, *Związki polskich badaczy ludów Syberii z Rosyjskim Towarzystwem Geograficznym*.

Można mieć nadzieję, że konferencja spełni pobudzającą rolę w rozpoczęciu intensywniejszych studiów nad wkładem polskich badaczy w poznanie ludów Azji radzieckiej, którym winny towarzyszyć w przyszłości podsumowujące konferencje lub sympozja. Wówczas ich charakter będzie w mniejszym stopniu sprawozdawczy czy informacyjny, w większym zaś wartościujący i krytyczny. Dążeniem naszym powinno być zdobycie tego przynajmniej poziomu wiedzy o dokonaniach Polaków, jaki osiągnęli już Węgrzy w zakresie skromniejszych liczebnie etnograficznych studiów swoich rodaków na obszarach ZSRR.

Stawoj Szynkiewicz